

F. C. 723

TUDÓSÍTVÁNY

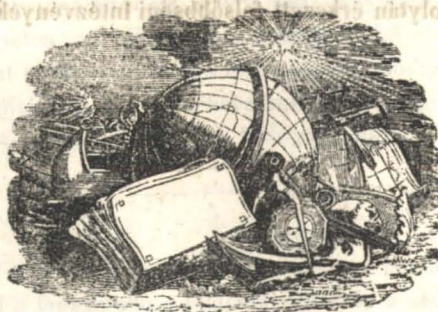
A PESTI

TANÍTÓRENDI

KEGYES TANÍTÓRENDI

NAGY GYMNASIUMBÓL

185²/₃-KI TANÉVBEN.

PESTEN,

NYOMATOTT BEIMEL J. ÉS KOZMA VAZULNÁL.

1853.

T A R T A L O M.

- I. Értekezés a tanításról.
 - II. Tanári kar.
 - III. A pesti tanárok által 185²/₃-dikban kiadott munkák.
 - IV. Pestvárosi Tanbizottmány.
 - V. Kivonat a Jegyzőkönyvekből 1752-től kezdve 1800-ig.
 - VI. Kivonat az 185¹/₂ és 185²/₃ Jegyzőkönyvekből.
 - VII. Sorozati kivonat.
 - VIII. Erettségi vizsgálatok.
 - IX. Kötelezett és nem kötelezett tantárgyak.
 - X. Előadott tantárgyak.
 - XI. Vallási ügy.
 - XII. Fegyelmi ügy.
 - XIII. Tanodai segédszerek.
 - XIV. Kivonat az 185²/₃-diki tanév folytán érkezett felsőbbbségi Intézményekből.
-

I.

Mi a tanítás?

Közönségesen ismert dolog, miszerint az ugynevezett tévfogások alig harapoznak el valahol az élet működései közt olly könnyen és annyi ártalommal, mint a tanítás körül. Így tapasztalták ezt már a régiek, így látjuk napjainkban is. Hol nem ütnek zajt a tanítás miatt? A házi tanítás a nyilvánost, ez meg amazit vádolja ferdeségekről. Itt az előbbi, amott ellenben a mostani tanításmódot ítélik fonakul alkalmazottnak. Akármilly fordulatot vegyen a tanítás, azonnal megered a gáncs, mellyhez koránsem járul mindig a józan ügyszeretet. Ugy látszik, mintha a tanítás körül elharapozott tévfogások kiírlhatatlanul megrögzött bajt idéztek volna elő.

Hol rejtezik e nyomasztó jelenésnek valódi oka? Vannak, kik azt a különb néposztályoknál otthonos előitéletekben, mások, kik a rosz akaratban szokták keresni. Rejтеzzék azonban bárhol, szent kötelességünkben áll mindenkép azon lenni: hogy a tévfogások ártalmassága ellen hathatós gátok emeltessenek. Hiszen akár nyilván akár magán legyen gyakorolva a tanítás, mindig olly működést tartozunk általa érvényesíteni, melly a nevelés egyéb kívánalmainak megvalósítását ne csak ne gátolja, hanem biztosan elő is segítse.

Mi tehát illy viszonyok közt a teendők legfőbbike? Alig csalódunk, ha minden más előtt azon pont ki szemelését és átvizsgálását ajánljuk, melly a tévfogások nagyobb részének közvetlen forrása. E pont iránt azonban elágazók a nézetek. Némellyek a tanítás nyomasztó körülményeiben, mások a tanítók különösségeiben vélik föltalálhatónak. Legtanácsosabb illy eltérések közt azon működést nyomozgatni, mellynél a tévfogásokra vezethető pontok valamenennyien érintkeznek.

E működés pedig nem lehet más mint a tanítás helytelen fölfogása. A fölfogás sem nem egyedül a vak-tában üzőtt megszokásnak sem nem egyedül a tájékozó tanítónak művelménye, hanem mind a kettő. Egyfelül a tanítás gyakorlati sokszerűsége, másfelül a tanító szellemi fejlettségének különösségei közösen munkálnak a fölfogás előhozásakor, melly aztán vagy helyes vagy helytelen. Ha helyes, kész a föbb gát a tévfogások elharapozása ellen; ha helytelen, az elharapozás könnyen talál elszivárogtató réseket.

Világos ezek után, miszerint jelenleg a tanítás fölfogásának módjaira kell itt különös gondot fordítanunk. Hogyan is kezelhetnők a tanítást mind terjedékére mind tartalmára nézve igazán, ha még arról sem vagyunk bizonyosak: vajon helyes-e vagy helytelen a fölfogás, mellyel azt szellemünk birtokává tettük?

Valamint másutt ugy nálunk is két fölfogási módot szoktak a tanítás körül érvényesíteni: a közvetlent és a közvetettet. A közvetlen mód a tapasztalás adataihoz simulván a szerint ragadja meg a tanítást, a hogyan az a nevelés egészében mint tényező előfordul. A közvetett mód előtt ellenben úgy áll a tanítás, mint elszigetelt működés. Szélsőségek, mellyek közt alig látszik valahol a középút. Nem csuda tehát, ha mindeniknél találandunk bizonyos sajátságot, melly miatt aztán a tanításnak is folyamatában szintugy mint eredményeiben másmás színezetűvé kell válnia. Ollykor nagyon is szemünkbe ötlők a színezetek; ámde mivel az előhozó sajátságokat közelebből át nem vizsgáltuk, sem a rosszal, ha irtandó, sem a jóval, ha gyarapítandó, nem tudunk annak rende szerint bánni.

Azon bánásmód, mellyel nálunk a tanítás kezeltek, nagyrészt a közvetlen fölfogás eredménye. Ugy leljük, ugy gyakoroljuk. Abban, hogy a tanítás valódi tényező a nevelés egészében, mindnyájan megegyeznek; valamint az iránt sincs kétség: hogy a tanítás, mint kiegészítő rész, minden működéshez vonakodás

nélkül tartozik simulni, mellyek az összerü nevelés közös céljától, a fölmerült viszonyok különbségeihez képest már így már meg amúgy igényeltek. Látnivaló csak e pontból is: miszerint a közvetlenül fölfogott tanítás sajátossága a simulékonyságba helyezendő.

Sokkal nehezebb a tanításnak, mint elszigetelt működésnek fölfogása. Sőt az illy tanítás a maga teljes tisztaságában fölötte ritkán fordul elő. Okát ennek a külső akadályokon kívül azon értelmi elvontságban találhatjuk föl, melly nem minden ember tulajdona. Annak ugyanis, kit a természet élesen megválasztó értelemmel föl nem készített, sokkal nagyobb fáradságába kerül a nevelés olly áthatása, mellynél fogva az abban, mint egészben munkálkodó tényezők különleges mozzanatait mindig határozottan meg tudja különböztetni; hogysen azt általában lehetne követelnünk.

Nehezíti továbbá az elszigetelt tanítást ama ridegség is, melly őt az élet mozgalmainak irányában szünet nélkül bélyegzi. Mint elszigetelt működés csak ott és akkor hat, ha saját határain belül, egyedül saját érdekében hathat. A tanító, mint ollyan, csak tanítani akar. A mi még azonfölül a nevelési pályán előkerül, az nem az ő dolga. Számtalanszor lehet illy nézetet hallani. Pedig épen e nézetből származik ama merevültség, melly ellen kivált a szív érzelmesen buzgó emberei nem győznek eléggé panaszkodni. Az ugynevezett fölvilágosultság e tanításnál játsza a legohajtottabb cél szerepét.

Két sajátosság tünt itt elő, a simulékonyság t. i. és a merevültség, mellyekről vajmi könnyen lehetne mondani: hogy a tanítás ügyét végromlással fenyegetheli. Ha simulékony a tanítás, hogyan fog munkálni szilárdítólág az erkölcsi jellem képződésére? Ha merevült, hogyan fog illeszkedni a tanítandók sokszínű egyéniségéhez? Vagy talán nem következik a tanítás lényegéből, hogy egyedül simulékony vagy egyedül merevült legyen? Ha nem, mit mutat ez az idézett fölfogási módok irányában? Azt, hogy a közvetlen mód szintegy hiányos mint a közvetelt.

Hiányos a közvetlen, mert a tanítást, mint kiegészítő tényezőt, akarja a nevelés egészében használni mielőtt annak természetébe beavatott volna. Holott tudja van, miszerint a tanító részéről követelt beavatottság nélkül soha sem válhatik a tanítás igazán gyümölcsözővé. A nagy simulékonyság kecsegtető ugyan, de koránsem mindig előnyözött tulajdon. Nézzük csak őt a valódi beccsel bíró tárgyak körül. Hihető-e, hogy itt a csupán simulékony tanítás helyén legyen? Soha! Hiszen az egyoldalú simulékonyság homlokegyenest ellenkezik azon férfias állhatatossággal, mellyel a valódi beccsel bíró tárgyak megszerzése minden más előtt szükségel. De hiányos magában véve a közvetelt fölfogás is; mert az elszigetelt tanítás épen azon viszonyokat nézi le az élet nyilatkozmányai közt, mellyeknek célirányos fölhasználásával tulajdon életre-valóságát bizonyítaná be.

Minő legyen tehát a tanítás fölfogása, ha mind a közvetlen mind a közvetelt hiányos? Legyen összerü; mert csak így lesz a szélsőség kikerülve. Hogy az egyik épen olly szükséges mint a másik, azt már az eddig eladottakból eléggé láthatni. Ámde épen azért, mivel mind a kettő szükséges, egyesítendő; mert a tanítás mivoltának tökéletes átértéséhez csak egymás kölcsönös kiegészítése után segíthetik a vizsgálódó elmét.

A közvetlen fölfogás ugy ragadja meg és ugy használja a tanítást, a hogyan őt az élet sokszerü vegyülményei közt találja. Még csak szó sem lehet itt a fogalomszerü tisztaságról. Az a sok előítélet, az a sok bal-fogás, mellyek a tanítást úton útfélen környékezik, ollykor valódi természetéből majdnem egészen kiforgatják. Innen ama zagyváltóság, melly indító ok lesz arra: hogy a közvetelt fölfogás mindaddig meg ne szünjék a tisztogatástól, valamig a tanítás ép fogalmának birtokába nem jut. És mit nyer e fogalom által? A többi közt azon választ is, melly e kérdésre lesz adandó: mi a tanítás?

Ha a tanítást a maga fogalomszerü tisztaságában akarjuk birtokolni, szükséges: hogy őt nemcsak az idegen hanem a vele közelebbi összefüggésben álló működésektől is elvonjuk, azután pedig önmagára viszonyítsuk. El kell tehát őt vonnunk a) a nevelés egészétől, mellynek alkotó részei a művelés és tanítás; b) el kell őt vonnunk a műveléstől is, melly vele együtt tényező a nevelés egészében.

Csak e pontokból is kivehető, miszerint a nevelés olyan működés, mellynek a művelés és tanítás, mint szinte működések, alája vannak rendelve. Ámde ha a művelés és tanítás tényezők a nevelés egészében, olyan tények által kell nyilatkozniok, mellyek a nevelés egészében szükségképiek és bensőleg összefüggők, mind a mellett egymástól mivoltilag különböznek. Ha pedig az előhozott tények, minden bensőleges összefüggésök mellett, mivoltilag különböznek egymástól, különbözniök kell egymástól a tényezőknek is. Más működés tehát a művelés és ismét más a tanítás. Kiviláglik innen, miszerint a nevelés- és műveléstől értelmileg elvonható tanítást csakugyan lehet önmagára viszonyított állásba helyezni. Mi tehát az önmagára viszonyított tanítás?

A naponkénti tapasztalás útmutatása szerint az önmagára viszonyított tanítás olyan működés, mely a tanító és tanítvány között érvényesítő kapocs gyanánt szokott előfordulni. Olyan eszköznek látszik tehát a tanítás, mellyel a tanító akar valamit érvényesíteni a tanítványban. Ollyasmi-e ez, a mi még nincs, vagy ollyasmi, a mi már van, de még természeti becsállását el nem érte? Hogy az, a mi még nincs, nem érvényesíthető, magától értetik. Kell tehát a) a tanítványban valaminek lenni, a mi némi beccsel bír ugyan, de koránsem azon állással, mellyre természeténél fogva hivatva van; b) kell a tanítóban valaminek lenni, mi őt valódi becsállásánál fogva az érvényesítés végrehajtására följogosítja; c) kell valaminek a tanító és tanítvány között előfordulni, mi őket, ha mindjárt ideiglen is, egyesítse, hogy az érvényesítés végrehajtható legyen.

Azt szoktuk általában mondani: hogy az, a ki tanít, saját ismereteit másokkal közli. Lehetséges-e ez? Sok azon csudálkozandik, hogy itt e kérdést hallja; mert hiszen a mindennapi tapasztalás az ismeretek közlését ellenállhatlanul tanúsítja. Mások ellenben határozottan fogják tagadni, hogy valaki saját ismereteit másokkal közölhesse. Miért? Azért, mert az ő véleményük szerint az isneközlés csak jelek által történhetik, a jel pedig, legyen az szó vagy akármi más, nem használható arra, hogy általa valamely ismeret egy szellemből más szellembe áttételhessék. Továbbá a szavak csak egyes gondolatokra vonatkoznak, az egyes gondolatok pedig nem elkülönözöttek, hanem egymásra viszonyítottan lehetnek csak valamely ismeret tényezőivé: minek következtében, ha mindjárt egyes szavakkal át lehetne is a gondolatokat valakinek szelleméből másnak szellemébe tenni; lehetetlen pusztán szavak által amaz egyesítést végrehajtani, melly szükségképi föltétele az ismeretnek. Azonfölül mivel a szó és gondolat közt csupán külső nem pedig belső az összefüggés; a tanító által kimondott szó csak úgy válandik gondolatjellé a tanítvány előtt, ha ez a gondolatot szabadon hozzá csatolja. De csatolhatja-e hozzá, ha a gondolatot már előbb nem birtokolta? Szellemi birtok tehát már a gondolat, mielőtt még az valamely cikkelt hanghoz hozzá csatoltatnék.

Valamint másutt ugy ezen itt megértett nézetek közt is az igazság középúton jár. A tanító tanítványával ismereteket közöl. Ezt állítja a közvélemény; a tudósok egy része igenli, a másik tagadja. Hol azon pont, melly az illy elágazásra alkalomul szolgált? Ugy látszik, hogy azon pont a „közöl“ igében lappang. Itt ugyan is a „közöl“ ige nem jelenthet mást, mint ollyas valaminek közösítését, a mi már a tanítóban is a tanítványban is benvan. De ha benvan már mind a kettőben, közös is mind a kettővel, mire való tehát a tanítás általi közösítés?

Nagy a különbség a tanító szellemének tartalma és a tanítvány szelleméé közt. A melly kincs a tanító elméjében fejtett birtokká lett, az még a tanítványéban fejtetlen. A tanító nem csak bírja léüleg a szellemi kincseket, hanem tudja is, hogy azokat bírja, ellenben a tanítvány bírja csak léüleg a szellemi kincseket, de még nem tudja, hogy azokat csakugyan bírja. Közös már bennök a létiség, de nem a tudatosság.

Mit akar tehát ezek következtében a tanító? Tanítva szándékozik növendékével megtudatoltatni ama kincseket, mellyek az ő szellemében benvannak ugyan már, de csak léüleg. Vagy is a tanító a természettől kapott közös létiségen fölül közösíti tanítványával a tudatosságot is. És mit akarhat véglegesen? Nem mást bizonyára, mint a tanítvány szellemi kincseinek természetű érvényesítését.

Ha szemesebben átvizsgáljuk az imént mondottakat, minden fennakadás nélkül keresztül láthatunk ama tulajdonokon is, mellyek az önmagára viszonyított tanítást bélyegzik. Hogy az értekezés homlokára tűzött kérdést annál szabatosabban megfejlthessük, három tulajdonát emeljük ki különösen az önmagára viszonyított tanításnak, ugymint: a szándékolttságot, a módszerességet és a czélszerűséget.

A) A tanítás szándékolt működés. Találkoznak, kik a szándékoltságot épen nem kívánják a tanítás tulajdonai közé sorozni. Okát ama viszonyban keresik, melly az emberi nem és a természet között van. Szerintök ugyan is a természet folytonosan tanítja az emberiséget, s az emberiség folytonosan tanul a természettől, pedig akárhová forduljunk a nagy természetben, legkisebb jelére sem fogunk találni a szándékoltságnak.

Igaz, hogy a természet, mint olyan, sehol sem tünteti föl jelét a szándékoltságnak; de a természet nem is tanít, hanem tanít az, ki a természetet alkotta s az alkotott lényekben és azok egymásra ható működése által saját örök eszméit oly módon tünteti föl: hogy azokat az ember minél világosabban és tisztábban megismerhesse, a gyűjtött ismeretekből pedig oly mindenkép tökélyes tudományegészet alkosson, melly őt nagyszerű rendeltetésében folyvást elősegítse.

Föltét azonban ehhez, hogy nagykoru legyen az, ki a természetben megvalósított isteni eszmék fölfogása és elsajátítása által egyedül akarja tulajdon ismereteinek alkotmányát mindegyre tökélyesíteni. Sőt a nagykoru is csak úgy aratand e tökélyesítésben ohajtott sikert, ha előbb őt arra valamely tanító ügyesen kiképezte. Minél függetlenebb a külviszonyoktól, minél tisztább indokaiban és minél szilárdabb az öntökélyesítés buzdultsága: annál kétségtelenebb tanúságot tesz azon tanítás jelességéről, melly őt fiatalabb korában útba igazította. És csakugyan köteletségében áll a tanítónak a tanítványt minél több oldalról addig emelni, hogy a természet nagy könyvét önállólag is tanulmányozhassa. Az önállólag is haladni tudó tanítvány legfőbb dísze a tanítónak.

Örködik ugyan nemünk fölött is az isteni gondviselés, kívánja mind a mellett; hogy az ember a belé oltott erők józan használása által önmaga vessen meg saját érdemeinek állandó alapját. Nem is hozza magával az ember végczélja, hogy folytonos kiskorúságban tartassék; hanem hogy viszonylagos önállóságát az élet bonyodalmai közt minden irányzatban észszerűleg fölhasználni tudja. Az önállóság pályája fölötte díszes, de sikamló is egyszersmind. Innen ama súlyos gond, melly az ember tanításánál mindig előre látólag tartozik nyilvánulni. Azon viszonylagosságnál fogva, melly az önállóságot e földön bélyegzi, tömérdek akadálynak vagyunk kitéve, mellyek irányában a rendeltetés férfias küzdést parancsol. Ehhez pedig leginkább szükséges a tiszta, világos és alapos önismeret. Oda törekedjék tehát a gondos tanító, hogy a tanítványt önmagával minél tökélelesebben megismerkedtesse. De fog-e vajon ez végrehajthatóvá lenni, ha a tanító mindenkép állhatatos szándékkal nincs ennek megvalósítása iránt? Soha.

És e szándékoltság fölötte nyomatékos tulajdon a nevelés egészében; mert egyéb kedvezményeken kívül oly igénynyel ruhazza föl a tanítót, melly nem tartozhatik a közönbős tárgyak közé. A tanító hatalmat nyer, melly határoz; a tanítvány ellenben fogékony engedelmességre köteleztetik. Hogyan, hisz ez homlok-egyenest ellenkezik a tanítványban megszilárdítandó önállósággal? Látszik, de valódiilag nem ellenkezik; mert hogyan fog a tanítvány valaha önmagán uralkodni, ha előbb engedelmeskedni nem tudott? Soha sem ragyogna oly bájoslag a gyémánt, ha előbb a gonddal csiszárló kezeinek meg nem hódol vala. Szándékoltan határozó legyen a tanítás, ha saját ügyét nem akarja megghiúsítani. De mi az a tanítványban, mire a tanításnak határozólag kell munkálnia?

A szellem, mert a szellem csak a szellemre munkálhat. Még a testi tökélyek is csak úgy lesznek igazak és állandók, ha szabályokat a szellemben meggyökeresített gondolatoktól kölcsönöznek. Különösen tapasztalható ez a táncz és illedelem szabályaihoz idomított test mozgásainál. A tanító, midőn tanít, változások előidézésére czéloz a tanítvány szellemében. Mivel azonban e változások különbfélék és többoldalúak lehetnek, meghatározandó azon tárgyilagosa elem is, mellyben a tanítás, mint tanítás, sikerdúsan mozoghat. Ezen elem az igazság eszméje. Köteletségében áll tehát a gonddal fűzött tanításnak, hogy a növendéket az igazság országába bevezesse. annak tartományival megismerkedtesse és a tájékozhatás kellékeinek benne fokokként törtendő megszilárdítása után oly karba helyezze, mellynek birtokában levén saját erejűleg is haladhasson.

Kettő van itt kiemelve: a szándékoltság és a hatáskör. Azon mérték, mellyől mind az egyik mind a másik tökélye leginkább függ, a tanítóban keresendő. Ha ez kellőleg át van hatva hivatása súlyosságának érzetétől, ha ez az igazság országában oly előmenetelet tön, melly őt ügyködésének akármellyik oldalánál az elvtelenül zajló tévovák ellen biztosítja, hatalmába kerítette már némileg a legkedvezőbb reményre följososi-

tó tulajdonságot is. A gyümölcsözés mind a mellett, melly váratik, koránsem függ egyedül a tanító készült-ségétől. Hiszen a tanító nem teremtője hanem csak előzendítője a tanítvány elméjében szervezendő tartalom-nak. Sőt még az is, a mi tőle függ, olly föltételekhez van csatolva, mellyek beszerzése fárasztó, folytonos szemmel-tartása és arányszerű alkalmazása pedig még fárasztóbb. Milly mélyen beható elme, mennyire nyugodt kedély és milly józanul szilárd akarat kívántassék ahhoz, hogy csak az elútasíthatlan kellékek folytonos birtok gyanánt tünjenek föl a tanító művelkedésében. az fogja egyedül érteni, ki előtt a nevelési pálya minden oldalról nyíltan áll.

Mondottaink szerint a szándékolt tanítás az igazság eszméjében mozog. Allítás, melly nagyon sokat tartalmaz. Elemeire bonczoltan többféle kérdésekre nyujthat alkalmat. Kérdezhetni a többi közt: vajon benvan-e már az igazság a tanítvány szellemében vagy nincs? Ha igen, mit művel irányában a tanító? Ha nincs, miképen fogja azt abban meghonosítani? Voltak s még most is vannak, kik előtt az emberi szellem tabula rasa, melly bárminő vonalok elfogadására kényszeríthető. Hogy e nézet szerint az igazság is csak olly sajátosság, melly némelly vonaloknak tulajdonítandó, másoknak nem, magától értetik. Ezt azonban sem az igazság túlterjedésével sem a szellem öntudatával nem lehet összhangzásba hozni. Nem az igazság túlterjedésével, mert az igazság az egész mindenségen keresztül ön maga tesz saját létéről bizonyosságot. Nem a szellem öntudatával, mert ez kétségbe nem hozhatólag erősíti: hogy mi az igazságot nem teremtjük, hanem a már lételeg bennünk megnyilatkozót csak fokként ismergetjük. Nem is azért igaz valamely tárgy, mert mi azt olyan-nak ismerjük; hanem azért kell azt olyan-nak ismernünk, mert az igazságot már magában foglalja.

Vajmi nagyon elősegíti a tanító szándékolt haladását e pont, ha vezércsillag gyanánt tekintetik. Meg lévén arról győződve, hogy az igazság nem önkény szerint galyabított bábszer, mellyet ma illyen holnap amollyan öltönnyel piperézhet föl a szinkedő divat, egészen belé merülend a tanítványa által fölfogandó tárgyba: hogy annak czélszerű fölvilágosítása után saját eredeti tisztaságában lüntesse föl amaz eszmét, melly magát a tárgyon keresztül teszi megismerhetővé. Tudván továbbá, hogy az igazság országát teljes összhangzás érvényesíti, soha sem akad meg valamely tárgynál a nélkül, hogy azon viszonyokkal meg ne barátkoztatná a tanítványt, mellyek a kérdés alatti és egyéb tárgyak közt majd közvetve majd közvetlenül tényezkednek. Melly igen fontos az olly viszonyok bővebb ismerete, csak abból is eléggé látható, mert azon viszonyok fölfogása nélkül soha sem juthatunk el amaz észszerű világnézet bírásához, mellynek hiányában az élet alig lehet más mint éjféli botorkálás.

S akarhat-e illynemű botorkálást a valódi tanító? Soha. Mit akar tehát? Ismereteket fakaszt és szervez a tanítvány elméjében, hogy őt az azokban megtudatott igazság által biztosítsa azon út üdvösségéről, mellyen végcélja felé haladnia kell. Ez az ő szándéka. E szándék teszi a tanítót valódivá, következőleg csak az illy szándéktól áthatott működést lehet valódi tanításnak nevezni. Azonban legyen bár a működés illy szándéktól áthatva, legyen a buzgalom, mellyel üzetik, ernyedetlen, következik-e már ebből: hogy a tanító választott művelkedésében otthonos is egyszersmind? Koránsem. Mi szükséges tehát még a szándékoltsághoz? A szándék bármilly akadályok és viszonyok közötti biztos kivitele. Mit mutat ez? Azt, hogy a tanítás nemcsak szándékolt működés, hanem módszeres is.

B) Miben áll ez a módszer? Számtalanszor előhozott, de még kívántan meg nem fejtett kérdés. Nem is olly könnyű, mint egyelőre látszik. Főakadály a tanítvány egyéniségének sokoldalúsága, melly, a benne kuszáltan előforduló elemek miatt, már így már meg amúgy fogathatik föl. Sokszor csak azt tudakoljuk: vajon a tanítvány elméje ki van-e már a kívánt mértékben fejteve vagy nincs? Máskor meg, eltekintve az elme különb fejlődésfokaitól, megnyugszunk, ha valamely, általunk nagyra becsült, tehetség mozgásait sejtjük. Legvilágosabb jelét láthatjuk a fölfogási ferdeségnek azon szempontokban, mellyekből a tanítványait dicsérdő vagy ócsárló tanár kiindul. Ollykor, ha valamelyik tanítványáról azt hirdetheti, hogy jó emlékezetű vagy éles itéletű vagy eleven képzelme, elhítheti már magával, hogy a megdicsértet egész egyéni gazdagságában

fölfogta. Az illy ferdeség mind a tanítóra mind a tanítványra nézve ártalmas. A tanító bizodalmat és tekintélyt veszít általa a belátóbbak előtt; a tanítvány pedig egyoldalú meredséghez szokik, melly őt egész életén keresztül sujtolhatja. Ha valahol bizonyára itt szükséges a józan gyakorlás következtében szerzett tapintat.

A tanítás végett bemutatott növendék olly földhöz hasonlít, mellyben a gazdától oda vetett, a széltől oda hordott, vagy akárhonnán oda hullott növénymag egyaránt tenyészik. Mi nem hagyott már a növendék telkében többé vagy kevesebb megindásodott nyomokat, mielőtt még a tanító gondjaira bízott volna! A hány ház, annyiféle szokások, annyiféle viszonyok, mellyek közt a gondolkodás, érzés és cselekvésmódok ezerféle különködései ezerféleképen idomították már a fiatal, mindenre nyílt, és fogékony lelket.

Ezek így levén tegyen magának a gondos tanító illy kérdéseket: a) minő egyedi sajátságok vertek már gyökeret a tanítvány egyéniségében? b) miféle tisztán emberi elemek indultak már benne némi fejlődésnek? c) miféle viszonyban áll e két oldal egymáshoz? Minél bővebb, világosabb és tárgyyszerűbb feleleteket adhat e kérdésekre a tanító: annál biztosabb azon alap, mellyre működésében támaszkodandik. Kerülje minden más előtt az egyoldalúság és felületességet. De vajon lehetséges-e az mindenkor? Annyi bizonyos, hogy az előgördülhelő akadályok töménytelenek. Alig távolít el itt is amott is egyet kettőt, azonnal újak és olykor majdnem egészen ismeretlen forrásból eredtek tódúlnak eléje. Mit tegyen ilyenkor? Nyuljon műfogásokhoz.

Ezek közé tartozik először is a bizalomgerjesztés. A hol őszinte bizalom nem melegíti a tanítvány kebelét, hiányzandik ott amaz út is, melly az egyéniség titkaihoz vezethetne. Mi könnyen lehet a képzelés, érzés és cselekvésmód rejtélyeit mind tárgya mind irányzat mind hathatósági tekintetben kipuhatolni, ha a bizodalomtól hevített növendék nyíltan kitarja tanítója előtt mindazt, minek irányában mozgásba is jött már a fogékony lélek; ellenben milly bajos a lélek világába hatni, ha azt bizodalmatlanság veszi körül a gyanú ködével. A bizalom nyíltságot, a bizalmatlanság elzárkozást szül; de még sem mindig, sem nem mindenben egyaránt. Lesznek tárgyak, mellyeknél a növendék nyílt, mások, mellyeknél zárkozott.

Sok jót eredményezhet továbbá a tudásvágy minél több oldalrólí fölelevenítése is. Támogattassék különféle, leginkább pedig olly kérdésekkel, mellyek a nyíltsággal felőelt tárgyak mellett a zárkozottság körébe tartozó dolgokra is vonatkozhatnak, de kimélő és éles tapintattal, nehogy a szemfüles zárkozottság még rögzöttebbé váljék.

Legtanácsosabb azonfölül, ha a tanítványban az öntökélyesítés buzgalma fölélesztve és folytonosan, de minden mellékcél gyanítatása nélkül, táplálva leend. Tanú rá a tapasztalás, hogy az önmagát őszintén tökélyesítő tanítvány legkönnyebben birathatik olly nyíltságra, melly a tanítót az ő egyénisége mind jó mind rossz oldalainak megismeréséhez biztosan eljuttatja.

Ha ez megtörtént, válaszsza el a tanítvány elmetárában a helyes és igaz elemeket a helytelen és nem-igazaktól, azután pedig vizsgálja át kellőleg ama viszonyt is, mellyben a föltalált elemek egymáshoz állanak. Legjobb út ezekhez az akárhol előtűnt, de kivált a tanítvány kedélyére kedvesen ható tárgyak irányában fűzött kérdezősködés, ügyesen fakasztott és folytatott párbeszéd, meg a röglönzött gondolatszövesztés mellett, a magán vagy is olly dolgozatok készítése, mellyekhez föladatot és tárgyat maga a tanítvány szabadon szemel ki magának. Ha ilyenkor bizonyos tartalmi elemek közlése végett önkényt fordul a tanítvány tanítójához, örvendjen az utóbbi; mert azon módból, mellyel a tanítvány a közlötteket fölfogja, és azon elemekből, mellyeket saját elmetárából kénye szerint csatol a közlöttekhez, de különösen a két elem mimódoni összeolvastásából legbiztosabban tapogathatja ki ama pontokat, mellyek az igaz és nem-igaz oldalak egymáshozí viszonyát megismerhetővé teszik.

Az egyéniség avatott megismerése után másféle bánásmódot igényel az igaz, mást a nem-igaz oldal. Amaz fejtendő, ez czáfolandó. Vigyázni kell azonban, nehogy a fejtés a czáfolásnak, ez meg amannak legyen akadályára. A minden egyoldalúságtól ment tanításnál nincs fejtés czáfolás nélkül, valamint czáfolás sincs fejtés nélkül. Ha mélyebben megfontoltatnék az, hogy a tanítás igazán összerű módszere a fejtés és czáfolás egységében áll; sem az élet nem hozna föl annyi panaszt a tanodák elméleti elragadottsága ellen; sem a tanodák nem volnának kénytelenek tapasztalni a panasz igazságos voltát.

Midőn a tanító czáfol, irtólag lép föl az ellen, a mi a tanítvány elméjében tévszerű. Mindenütt, de kü-

lönösen a tanításnál ki nem számítható vésszel jár az a gondolat, mely szerint a tév legkisebb elemét sem bírja az igaznak. A tév soha sincs igazsági oldal nélkül, hanem a hozzá kívülről tapadt korlát miatt sokkal kevesebb hatást gyakorol, hogysen a korlát homályosságán keresztül törhetne. Innen ama döreség, mely a tudomány becsét azon erőszaktól méri, melyet a tévek ellen fordított czáf úton útfélen villogtat. Soha sem fog józanul megfontolt és a dolgok becsét tisztán tárgyilag méltányló gondolkodásmódot terjeszteni az olly tanoda, hol egyedül a dúlakodó czáf ütötte föl táborát. Szükséges a czáf, de jaj azon kornak, mely őt a tanítási pályán kizárólag élesztgeti. A czáf irt, de nem azért, hogy csak irtson, hanem azért, hogy az irtott akadály szabad tért engedjen az igaz fejlődésnek.

Midőn a tanító fejt, előmozdítólag lép föl az iránt, a mi a tanítvány elnéjében igaz. Azonban az illy-nemű fejtéskor is főgond legyen arra, hogy az igazság egyes oldalainak tömegülése a még összehangzólag meg nem szilárdult oldalak irányában elnyomó hatalmat ne gyakoroljon. Ha gyakorol, csakhamar beálland az értelmi egyoldalúságok harcza, mellynél alig lehet nagyobb ellensége az emberi boldogságnak. Az igazság bennünk bizonyos határokhoz kötötten nyilatkozik meg, mellyeket, a szellemi őstartalom tágasbitása végett, távolabbítani igen, de teljesen kiirtani soha sem lehet. Így van ez a tanítványnál is, kinek szellemi őstartalma eleinte olly zür, mellynek szervezése minden tekintetben feszített gondot igényel.

Hogy e gond sikeresen alkalmazott és a tanítvány egyéniségéhez hüven intézetté legyen, óvakodni kell a módszerben bárminő egyoldalúságtól. Nem az kívántatik, hogy a czáfolás a fejtéssel, vagy ez amavval mindig azonfokú nyomatékkal működjék; hanem az, hogy akármelylek hasson túlnyomólag, a másik végekpen elnyomottá ne váljék. Ha például a czáfolás közvetlenül alkalmaztatik, akkor a fejtés közvetve működjék, és viszontag. Mellyik legyen a kettő közül itt vagy amott túlnyomatos, az részint a tudat körébe vont tárgynak, részint a tanítvány egyéniségének, részint a munkáló viszonyok sajátóságától függend. Előre meg nem határozható.

Eléggé látszik azonban az eddig fölhozottakból, miszerint a tanítás valódi módszere három fokon keresztül hozhat elő bizonyos eredményt. Lehet ugyan is a módszer

1) tagadó, mellyben a czáfolás közvetlenül, a fejtés ellenben közvetve alkalmaztatik. A tanítás e módja irtja a tévoldalt, hogy érvényre juttassa az igazat. Megtörténhetik a) mellesleg, midőn a czáf a tévre szolgáló alkalmak megismertetése, az azt előhozó okok fejtegetése és a belőle származó következmények ártalmasságának eleven fölmutatása után visszazentőleg festi azon maghasonlást, melyet az élet viszonyai közé átültetett tév okoz. b) Megtörténhetik egyenesen, midőn létalaposan megmutattatik, hogy a tév sem a dolgok természetével, sem az ész törvényeivel meg nem férhetvén szükségképen támasztja belsőkben ama maghasonlást, melly az embert emberi méltósága újától mindinkább eltávolítja. c) Megtörténhetik öszlegesen, midőn a tanító valamely tév kiirtásánál kiindulási pontokul az általa már ismert tanítvány egyéniségének alkalmilag előfordult sajátóságait szemeli ki, hogy azok segedelmével olly működést fakaszson a tanítványban, mellynek mozgásakor önmaga legyen a tév czáfolója.

2) Lehet a módszer igenlő, mellyben a fejtés közvetlenül, a czáfolás ellenben közvetve alkalmaztatik. A tanítás e módja öregbíti az igaz oldalt, hogy általa lehellenítse a tév bokrosodását. Megtörténhetik a) mellesleg, ha kellő meghatározottsággal emeltek ki az igazság föltünését előmozdító alkalmak, összemunkáló okok, az ezekből folyó következmények. leginkább pedig azon szeretetszerű összehangzás, mellyel a megismert és hön pártolt igazság a társadalmi viszonyokat boldogítja. b) Megtörténhetik egyenesen, ha kiünteti, hogy valamely igazság a tárgyak természetének ismeretét tágitja és szellemünk eredeti törvényeivel megegyezvén az öntudat világosságát megnyugtatólag fokozza. c) Megtörténhetik öszlegesen, ha a tanító a tanítványban már gyökeret vert s adott alkalommal fölillantott igazság megilletése által olly működést idéz elő, mellynél a tanítvány önmaga lesz az igazság tovább fejtője.

3) Lehet a módszer öszszerű, mellyben a tagadó és igenlő oldalak egymás kiegészítése által összeolvadnak. Ennek műtere a tanítvány egész gazdagságában vett egyénisége. Hogy ez az éles belátás és kiméletes tapintat mellett a szeretettel simuló méltánylást is nagyobb mértékben megkívánja a tanító részéről, könnyű átlátni. Példányul szolgál Sokrates, ki az igazság országának terjesztése és a tévelyek uralmának legyőzése-

kor oly észélyesen s oly vonzólag tudott a fölvilágosítandó egyén elmeállásába áthelyezkedni, hogy ez minden oldalról nyílttá válván, önkényt nyújtotta neki ama pontokat, mellyek aránylagos megmozgalása után nem ő, hanem a tanítvány önmaga látszott tévelyeket czáfolva az igazat fejleszteni, vagy igazat fejleszve a tévelyeket czáfolni, vagy is szellemi tehetségeinek szabadon hagyott, de észrevétlenül még is határozott irányban vitt, működése által önmaga látszott mindinkább megközelíteni azon czélt, mellynek megvalósítására a tanítás szükségképen törekszik.

Miből világosan kivehető az is: hogy a tanítás nem csak szándékolt és módszeres, hanem bizonyos cél után törekedő működés is egyszersmind.

C) Miben áll a tanításnak mint tanításnak célja? Ha a szándékolt és módszerességről előadottakat nyomosabban átfürkészsük, a föltett kérdés el nem utasíthatónak fog tetszeni. A ki szándékkal és módszeresen működik, az valami után tör, a mi még nincs. Nehogy azonban e szó „nincs“ a tévelyek ama zaját hozza itt pezsgésbe, melly miatt a gyakorlatilag űzött tanítás csak alig tud kivergődni a tévfogások ködéből, meg kell mondanunk: miszerint sem a valódi szándék, sem a valódi módszer nincs valami nélkül, a mi már némileg létezik. A valódi szándék bizonyos létalapra utal, melly őt a tanító szellemében fölzsensdítette és folytonosan öregbíti. Miben áll tehát az a létalap, melly okává lett a szándék sajátképi minőségének? Továbbá a valódi módszer nem akárminő, hanem határozott erejű szabályokhoz tartakozik, mellyek épen azért a tanító által csak olyas valamiből hozathattak elő, a mi a tanítás egész folyamatán keresztül hat. Mi tehát ezen, szándékolt és menetet szabályozó valami, melly, mint látszik, némileg már van, némileg nincs? Nem lehet más, mint a tanítás célja.

A tanítás célja, mielőtt még a tanítás megkezdett volna, létezik már a tanító szellemében, mert ő zsendíti ott föl a tanítási szándékot; létezik továbbá a tanítási működés folyamatában is; mert ő az, minek szerinte a tanító a tanítás menetét szabályozza; létezik végre a tanítás befejezése után is, mert a tanítás csak akkor szűnhetik meg, ha már az, minek okáért kezdve és folytatva volt, valósítmánnyá lön. Koránsem időtöltő elmefuttatások az imént érintettek, hanem szükségképi előismék a tanítás okszerű kezeléséhez. Tegyük, hogy valamely tanítónak fogalma sincs a tanítás céljáról, lehet-e azt valódi tanítónak nevezni? Soha. Tegyük, hogy valamely tanítónak több oldalról hibás ismerete van a tanítás céljáról, lehet-e azt a tanítványok annyi egyénisége és a viszonyok annyi különbsége közt teljesen megbízható tanítónak nevezni? Soha. Tegyük, hogy valamely tanítónak a valódi és alácsúsztható céljairól vagy épen nincs, vagy ha van, jégre épített ismerete van, lehet-e azt igazán okos és hivatását szentnek tekintő tanítónak nevezni? Soha. És miért mind ezt? Azért, mert a tanítás nem öszlönyszerű, hanem szándékolt, nem ide s tova kapkodólag űzhető, hanem módszeres, nem vaktában hevenyezendő, hanem czélszerű működés.

Miben áll az a cél? Midőn valaki szőlőt kapál, a kapálás célja nem lehet más, mint a szőlő kapáltsága. Midőn valaki fákat nyese, a nyesezés célja nem lehet más mint a fák nyesettsége. Midőn valaki virágokat öntöz, az öntözés célja nem lehet más, mint a virágok öntözöttsége. Midőn tehát a tanító tanít, a tanítás célja nem lehet más, mint a tanítvány tanítottsága, vagy közönségesen használt szóval élve, a tanultság.

Lehetlen! Biz a pedig úgy van. Azonban értetni akarunk. Nincs itt szó a közvetett, hanem csak a közvetlen célról. Itt a kapálás mint kapálás, a nyesezés mint nyesezés, az öntözés mint öntözés, tehát a tanítás is mint tanítás tekintetik, és akkor neki, mint olyannak nem lehet más közvetlen célja, mint a tanultság. Hogy a nevelési pálya még más, és olykor nem minden oldalról helyeselhető czélokra is használtatik, az bizonyos; de illy esetekben nem tekintetik a tanítás mint önmagára viszonyított működés, hanem mint tényező a nevelés egészében. E két álláspont különbségét nem kell szem elől téveszteni.

A tanításnak tehát, mint tanításnak egyedüli célja a tanultság. A tanultság fogalma zsendíti föl a tanítóban ama szándékot, melly a tanítást, mint működési folyamatot megelőzi; a tanultság fogalma hatja át mint szabály a működési mozzanatokot; végre a tanultság fogalmának megvalósíttóságában éri el a tanítás, mint működés, végső határpontját. Állítások, mellyek minden oldalról átföntolást méltán követelnek a tanítólól.

De mi az a tanultság? Szó, mellynek jelentése a tudósságéval össze szokott zavartatni. Hogy valaki tudós legyen, tanultnak kell lennie; de lehet valaki tanult, a nélkül hogy tudós is legyen. A tanultság nagyobb körű mint a tudósság. Fonakül értené tehát az eddig mondottakat, ki azt gondolná: hogy mi valamennyi tanítványból tudóst akarunk képezni. Azt senki sem akarhatja, de azt igen, hogy a tanítvány a maga módja szerint tanult legyen. Mindenkinek van természeti hivatása, mellynek határain belül rá nézve az élet díszlik, azokon kívül teng. Ha tehát valaki azt, mi őt hivatása határain belül mint embert, társadalmi tagot és egyént megilleti, tisztán, világosan és alaposan tudja, tanultnak mondható, hamindjárt a hivatása határain kívül esőkhöz keveset ért is. Ha ezek irányában is bir ajánlatos ismeretekkel, még tanultabb. Miből látszik, hogy a tanultság ki nem számolható fokok és szakokat foglal magában. Fődolog a tanítvány egyéniségei ügyelés.

Azon föltételek közt, mellyektől a tanítványban létesítendő tanultság minősége kiválólag függ, különösen megemlítettő a tanítóban már létesített tanultság. Minél tágasabb, mélyebb és rendezettebb a tanító tanultsága: annál könnyebb és elfogulatlanabb leendő a tanítás akármilly akadályainak elhárítása. Megemlítettő továbbá a tanítvány fogékonysága is. Minél nyiltabb, nagy tehetségektől élénkítettebb és szilárdabb önhatósággal párosultabb ez a fogékonyság: annál gazdagabb és gyümölcsözőbben megállapíthatóbb tartalmi elemek juthatnak benne diszléshez. Megemlítettő végre a tanító készütsége és a tanítvány fogékonysága közt létesítendő viszony is. Minél tisztábban, elemeire nézve gazdagabb- és összerűbben fogja föl a tanító növendéke egyéniségét; minél több rokon elem fog közte és a növendék egyénisége közt hatékonynyá létezni; szóval minél természetihvebb a tanítás által élesztett működés a tanítvány szellemében: annál tökéletesebben megvalósíthatók a tanultságot alkotó ismeretek azon sajátosságai; mellyek nélkül a tanultság az élet nyomasztó tekervényei közt biztos útmutató gyanánt soha sem fog szolgálni,

Azon kör meghatározása, mellyben a tanítvány saját rendeltetése megvalósításán legbiztosabban munkálkodhatik, nem a tanító hanem a természet műve. De hogy ama körnek okszerű kitudása után, a tanítvány a benne szervezendő ismeretek által minden oldalról elősegítve legyen az életpályának választására nézve, az már csakugyan a tanító kötelessége. Nagyon kényes, de dicső feladat! Akár a természetnek, akár az embernek, akár az istennek eszméje lássék különösen meghatározni azon kört, mellyben a tanítvány fokokként öregbülő tanultsága rokonszerű táplálékra talál, elkerülhetlenül szükséges: hogy a tanítványban szándékolatlan megindított önismeret soha se fogyatkozzék meg előmozdító segélyekben. Az önismeret olly középpont az ember ismevilágában, melly nélkül a szerzett tanultság, ha még olly nagy figyelmet gerjesztő volna is, folytonos elmállásnak lehetne kitéve.

A tanítványban fölélesztett és elvszerűleg gyarapított önismeret rugóvá leendő, mellynek munkára sürgető izgatása mindaddig le nem csillapúl, valamíg a tanultságot alkotó ismeretek a vizsgálódó szellemet célirányosan ki nem elégtelik. Ki fogják pedig egyedül akkor elégtíteni, ha igazak, bizonyosak és érvényesek lesznek. Akármilly munkakörre legyen tehát a tanítvány, a természettől neki adott egyéniség hatályához képest, meghíva, ismeretekkel fölkészítendő, mellyek igazak, bizonyosak és érvényesek. Soha se kívánjon ennél fogva valamelly ismeretet meggyökeresíteni a tanító, mellynek imént fölemeltett sajátosságai iránt önmaga előbb a lehető legnagyobb mértékben tisztába nem jött. Azonfölül még teljes erejéből arra törekedjék: hogy tanítványában az ismeretek szóban forgó sajátosságai iránt ne csak egy könnyen ki nem elégíthető vonzalmat, hanem valódi lelkesültséget támaszson.

De miért kellene éppen a fölhozott sajátosság iránt olly különös előszeretettel viseltetnünk? Minden más előtt azért, mert a melly ismeretnél ama három sajátosságra nem ügyeltünk, arról öncsalódás nélkül soha nem állíthatjuk, hogy szellemünk világának szervezeti tagjává lett. Vagy talán nem is szükséges ez mindig és mindenütt? Ha az embert akárminő vihartól leteperhető bogácscsá ohajtjuk silányítani, nem; de igen, ha őt méltósága megbecsülhetetlen alapjától, a bármilly viszontagságok közt szilárdan álló önmagánál-léttől meg nem akarjuk fosztani. Tanítót, ki ezen utóbbit igazán akarná, nem képzelhetni; ha mutakoznék, nem tanító az, hanem idomár.

Vélelc azonban ügyének épsége ellen a tanító, ha buzgalmától elragadtatván, azon nem iparkodnék, hogy ne az ismeret birja a szellemet, hanem inkább a szellem birja az ismeretet. Vannak . kik e két állítás

között nem tudnak illő különbséget tenni. Hogy ezek aztán a nyakra főre sürgetett ismeretek miatt az étellel több ízben szakítanak, nagyon természetes következmény. Non scholae, sed vitae discimus. Ez volt a régiek arany szabálya. De köztünk sem olly ritka most már becsének elismerése. Ezelőtt csak néhány évvel is divat volt még az elvezim alatt vaktában fölkapott egyoldalú ismeretek harcza, melly lázongó szenvedélyektől zordonítván, eléggé leleplező azon szomorú állapotot, mellyben a szellem egész birtoka valamely benne megfásított, mozzanatnak áldozatává lesz. Hogyan bírná az ismereteit, mint szabadon használható birtokot, ki, daczára pengetett tanultságának, minden más, csak nem szenvedélyein uralkodó, eszéyes és bölcs egyén? Méltán hasonlítható a kocsi kerék sarához, melly amannak gyorsabb vagy lassúbb forgása szerint már ide már meg oda hányatik. Mindenkép lealacsonyító állapot! Ettől a növendék, mennyire csak lehet, tanítási úton is megóvandó.

Meg fog pedig óvatni ezen az úton, ha a tanultságát képezendő ismeretek mindenkénél szigorún megvizsgáltatnak azon oldalak, melyek egyetlenegy ismeretnél sem hiányozhatnak. Ilyen először is a tárgyi oldal. Tétessék föl tehát a következő kérdés: minő ezen ismeret tárgyilag tekintve? Az ismeret tárgyilag tekintve tükör, mellyben valamely tárgy a szellem elé állítatik. Ha az ismeret tárgyi oldalát illetőleg megegyez a tárgygyal, akkor igaz, ha meg nem egyez, akkor nem igaz. Soha sem feledendő azonban, kivált tanításkor, hogy az a megegyezés több fokon keresztül eshetik az ember tudtára. Minél homályosabb, zavartabb és fölületesb a megegyezés tudása: annál tökéletlenebb a tárgyilag vett ismeret; ellenben minél világosabb, tisztább és alaposabb a megegyezés tudása: annál tökéletesb a tárgyilag vett ismeret. Ama sajátság, melly által az igazság önmagáról tanúságot tesz, a szükségképességben állván kötelesség a tanító részéről azon lenni: hogy a tanítvány a szükségképességről, valamint az azt napfényre segítő módokról is, lehető leghelyesb fogalommal legyen ellátva.

Tétessék továbbá e kérdés: minő ezen ismeret alanyilag tekintve? Az ismeret alanyilag tekintve határok közé szorított működés, vagy inkább állapot, mellyben a szellem önmagát leli. A szellem ezen önmagának határozott állapotban közvetlen lelése, érzésnek szokott mondatni. Ha ezen érzés, mint elem az ismeret egészében, a szellem eredeti törvényeivel megegyez, alapját teszi a bizonyosságnak, ha meg nem egyez, alapját teszi a bizonytalanságnak. Hogy a tisztán emberi állapot a nem tisztán emberitől, melly sok esetlegesen munkáló okrak lehet következménye, mindenkor jól megválasztandó legyen, magától is értetik. Mivel tisztán emberi érzés, vagy is az eredetileg belénk oltott törvények szerinti működésnek, mint működésnek közvetlen fölfogása, minden emberrel közös, azért állíthatni, hogy a bizonyosság biztosító sajátságát az egyetemességben lehet föltalálni. Fölötte csalékony, és, ha megrögzött, sok tévfogásra szolgálhat alkalmul azok bánásmódja, kik azt vélik, hogy a bizonyosságot mesterkélőleg felizgatott gerjedelemre, vagy épen szenvedési lázultságra bizvást lehet építeni.

Tétessék ezek után a tanító által ez a kérdés: minő ezen ismeret összerüleg, vagy is mint önmagában megkülönített egység? Ha az ismeret tárgyilag igaz, alanyilag pedig bizonyos: akkor összerüleg érvényes leend; mert az ismereti érvényiség, a szükségképesség és egyetemesség egységében áll. Mivel tehát azon ismeretben, melly tárgyilag szükségképi, maga az igazság nyilatkozik meg az emberi tudatnak, jele: hogy az illy ismeretben megtudatott tárgy bensőleges összhangzásban van az igazság országának valamennyi mozzanatával. Mivel azonban az egész mindenségen keresztül vonuló igazság valamennyi embernek szellemében ugyanazon törvények szerint nyilatkozik meg, látni való: hogy a szükségképileg érvényes ismeret egyetemileg is érvényes. Mivel azonfölül amaz ismeretben, melly alanyilag egyetemes, a tisztán emberi természet nyilatkozik meg a tudatnak, jele: hogy az illy ismeretben megtudatott állapot bensőleges összhangzásban van a tisztán emberi állapot valamennyi állapotával. Mivel továbbá a tisztán emberi működés mint állapot valamennyi embernek szellemében ugyanazon eredeti, tehát szükségképi törvények szerint nyilatkozik meg, látni való: hogy az egyetemileg érvényes ismeret szükségképileg is érvényes. Mivel végre a tárgyilag is alanyilag is érvényes ismeretek föltételei a tanítvány szellemében is eredetileg már benvannak, minden kétségen túltett dolog: miszerint a tanítvány az összerüleg érvényes ismeretekből álló tanultságra fogékony.

E tanultságrai fogékonyság az, mely a tanító által megindított tanítást megelőzi, a tanítás folyamatának megnyiladozik, végre, idővel történt megvalósítottságának valamely fokán olly érettségig jut, melynek hatályánál fogva a külső tanítói függést nélkülözheti.

Mi tehát már most ezek következtében az elszigetelt vagy is önmagára viszonyított tanítás? Olly működés, mely érvényes ismeretekből álló tanultságot szándékozik a tanítványban létesíteni.

A mi még ezeken kívül a tanításról mondathatik, az nem illeti őt mint elszigetelt működést, hanem mint tényezőt a nevelés egészében.

Horváth Cyrill.

II. Tanári kar.

a) Rendes tanárok a kegyes tanítórendiek közül.

Szám.	Tanár neve.	Tantárgyak, melyeket előadott.	Tanodai osztályok, melyekben előadásokat tartott.	Hetenkénti előadásainak óraszám.	Jegyzés.
1.	Baranyay Zsigó, szépművész. és bölcsészeti tudor.	Hittan Magyar nyelv Történelem és földrajz	3. 5. 7. 8. 3. 3.	17	—
2.	Barts Ferencz, szépművész. bölcsészeti és theolog. tudor.	Mennyiségtan Német nyelv Természettan	5. 6. 8. 7. 8. 4.	18	—
3.	Cserbay István.	Latin nyelv Természettan	5. 8. 3. 5.	16	V-dik osztályfőnök
4.	Faeth Alajos.	Hittan Latin nyelv Mennyiségtan Természettan	2. 2. 3. 1. 2. 3. 3.	17	II-dik osztályfőnök
5.	Horváth Cyrill, szépműv. és bölcsész. tud.	Magyar irod. története Bölcsészeti előtan	7. 8. 8.	8	Igazgató
6.	Koczányi Ferencz.	Hittan Latin nyelv Magyar nyelv	6. 6. 7. 6. 6.	16	VI-dik osztályfőnök
7.	Lengyel József.	Hittan Latin nyelv Magyar nyelv	1. 4. 4. 1. 2. 4.	18	IV-dik osztályfőnök
8.	Richter Rudolf.	Latin nyelv Német nyelv Természettan	1. 1. 5. 6. 1.	18	I-ső osztályfőnök
9.	Schjerkhuber Mórész, szépművész. és bölcsészeti tudor.	Mennyiségtan Természettan Történelem és földrajz	7. 6. 7. 8. 7.	16	VII-dik osztályfőnök
10.	Schöck Ferencz, szépművész. és bölcsészeti tudor.	Mennyiségtan Német nyelv Történelem és földrajz	4. 4. 4. 5. 6. 8.	17	VIII-dik osztályfőnök
11.	Szepesi Imre, szépműv. és bölcsész. tud.	Görög nyelv	4. 5. 6. 7. 8.	19	—
12.	Ujváry János.	Görög nyelv Latin nyelv	3. 2. 3.	17	III-dik osztályfőnök

b) Rendkívüli francia nyelv-tanár:
Teffenberg Adolf.

III.

A pesti tanárok által 185²₃-dik tanév folytán kiadott munkák.

1. KOCZÁNYI FERENCZ: a) Latin irályképző gyakorlatok, második bővített kiadás. Pesten. 1852. VIII. és 184. lap.
b) Latin irodalmi szemelvények, második kiad. Pesten 1852. 152. l.
2. SCHIRKHUBER MÓRICZ: Természettani földrajz, kapcsolatban a földismével, kövülettannal s a föld termékei elterjedésével, 24 fametszvénynyel. Pesten 1853. VI. és 100 lap.
3. SCHRÖCK FERENCZ: Egyetemes világtörténet a felsőbb gymnasiumi ifjuság használatára II. kötet. Középkor. Pesten 1852.
4. SZEPESI IMRE: a) Latin Mondattan gyakorl. előadva I. rész. Szókötés az algymnas. 3-dik oszt. számára. Pesten. 1853. 268 lap.
b) Elemi latin nyelvtan gyakorl. előadva. II. rész. Igetan az algymnas. 2-dik oszt. szám. Másod. kiad. Pesten. 1853.
c) Sajtó alatt van: Elemi hellen nyelvtan. gyakorl. előadva. III. rész. Mondattan. Másod. kiadás. Budán. 1853.
d) Valamint: Áhítat gyakorlatai imák- és énekekben *hangjegyekkel*, a tanuló ifjuság használatára. Bécsben. 1853.

IV.

Városi Tanbizottmány.

Pest városa 1851-ki octob. 27-kén kelt intézvényének nyomán tanbizottmányi tagokul választattak t. cz. Simunchich Ignác, apát és belvárosi lelkész.

Degen János, tudomány-egyetemi tanár.

Eggenberger Ferdinánd, magyar tudós társasági könyvtáros.

V.

A pesti kegyes tanítórendiek vezérlése alatt növekedett ifjuság száma 1752—1800-ig.

A) Gymnasium.

Tanév	Tanonczok száma	Tanév	Tanonczok száma	Tanév	Tanonczok száma	Tanév	Tanonczok száma
1752	457	1765	451	1778	303	1791	214
1753	378	1766	452	1779	306	1792	273
1754	563	1767	495	1780	296	1793	351
1755	564	1768	465	1781	272	1794	317
1756	526	1769	441	1782	274	1795	316
1757	524	1770	447	1783	260	1796	310
1758	465	1771	434	1784	250	1797	409
1759	231	1772	460	1785	326	1798	353
1760	497	1773	439	1786	277	1799	—
1761	496	1774	433	1787	221	1800	334
1762	516	1775	429	1788	126		
1763	427	1776	455	1789	191		
1764	495	1777	331	1790	189		

1752-től kezdve az 1784-ig tartott bölcsészeli osztályokban volt 2887 — a Gymnasiumban pedig 18009 — tehát összesen 1752-től kezdve 1800-ig volt 20896 tanuló.

VI.

Kivonat az 185¹/₂ és 185²/₃-diki Jegyzőkönyvből.

Tanodai osztály	185 ¹ / ₂ tanév végén voltak	185 ² / ₃ -dik tanévben										
		Alsóbb osztályból fölléptek		Ismétlők		A tanév kezdetén voltak				Időközben eltávoztak	Második félévben jöttek	A tanév végén voltak
		helybeliek	másuttan jöttek	helybeliek	másuttan jöttek	pesti születésűek	budai	vidékiek	Összesen			
I.	61	44	18	7	4	47	5	21	73	5	4	72
II.	42	36	7	1	3	19	1	27	47	1	1	47
III.	48	33	6	4	4	14	4	29	47	2	1	46
IV.	45	35	14	3	9	16	1	44	61	5	—	56
V.	94	28	19	5	1	19	2	32	53	4	1	50
VI.	86	57	11	4	1	20	3	50	73	6	—	67
VII.	92	52	8	7	3	12	8	50	70	7	—	63
VIII.	148	51	11	5	6	17	3	53	73	15	1	59
Összesen	613	336	94	36	31	164	27	306	497	45	8	460

VII.

Sorozati kivonat az 185²/₃-dik tanév első felében.

Tanodai osztály	Bizonyítványt kaptak				Sorozás előtt kiléptek	Sorozaton kívül vannak
	Kitüntetéssel első rendűt	Első rendűt	Második rendűt	Harmadik rendűt		
I.	16	38	15	1	2	1
II.	12	21	10	1	1	2
III.	15	21	10	1	—	—
IV.	11	35	13	—	1	1
V.	9	27	14	3	—	—
VI.	11	46	13	—	3	—
VII.	12	47	9	—	2	—
VIII.	12	33	11	3	8	6
Összesen	98	268	95	9	17	10

VIII.

Érettségi vizsgálatok.

Folyamat	Vizsgálat ideje	Növendékek száma		Vizsgálat eredménye					
		bejegyzettek	megjelentek	éretteknél ítéltettek	Visszautasítottak				
					neméretteknél	fél évre	egész évre	másod ízben	
I.	1852. Jul. 20—27-ig és Sept. 20—23-ig	138	114	99	15	8	4	3	
II.	1853. Martins 1—5-ig	29	29	11	18	9	6	3	
	Összesen	167	143	110	33	17	10	6	

Az 185 $\frac{2}{3}$ -dik tanévi érettségi vizsgálat két időszakban fog tartatni: az írásbeli Julius 20. 21. 22. 23-kán; a szóbeli pedig September 22. 23. és 24-kén.

A pesti nagy Gymnasium VIII-dik osztályában volt növendékek közül érettségi vizsgálatra 54 vállalkozott.

IX.

Tantárgyak.**A) Kötelezett tantárgyak.**

Tanodai osztály	Hetenkénti leckeórák száma										Összesen
	Hittan	Latín nyelv	Görög nyelv	Magyar nyelv	Német nyelv	Történelem és földrajz	Meenyiségtan	Bölcsészeti előtan	Természetrajz	Természettan	
I.	2	7	—	3	2	3	3	—	2	—	22
II.	2	8	—	3	2	3	3	—	2	—	23
III.	2	5	4	3	2	3	3	—	3	—	25
IV.	2	5	4	3	2	3	3	—	—	3	25
V.	2	5	4	2	2	3	4	—	3	—	25
VI.	2	5	4	3	2	3	3	—	—	3	25
VII.	2	4	4	3	3	3	3	—	—	4	26
VIII.	2	5	3	3	3	3	2	2	—	3	26
Összesen	16	44	23	23	18	24	24	2	10	13	197

B) Nem kötelezett tantárgyak.

a) A francia nyelvre hetenként három óra fordítotott.

b) A rajzolás a városi rajziskolában, a zene és éneklés a hangászegyleti zenedében, a testnevelés a helybeli gymnastikában gyakoroltatott.

X.

Előadott tantárgyak.**1. Hittan.**

- I. osztály. Hetenként 2 óra. A hit és a szentségek. II. félév. Az ó szövetség története József és Palaestina földrajza. Kézikönyv: közép Katekizmus, Buda. 1852. Bibliai történet. Kiadja a jó és olesó könyvkiadó társulat. Pesten 1852.
- II. oszt. het. 2 óra. I. félév: Apostoli hitvallás 8 ágazata; Jézus élete és Palaestina földrajza. II. félév: folyt. az Apost. hitvall. 4 utolsó dolg. Kézikönyv: A ker. kath. hitnek tanítása I. rész. Buda 1834.
- III. oszt. het. 2 óra. I. félév: Isten iránli kötel. a 10 parancs. 1. 2. 3. ágazata szerint. II. félév: A 10 parancs. egyéb ágaz. Kézikönyv: A ker. kath. hitnek tanítása II. rész. Budán. 1834.
- IV. oszt. het. 2 óra. I. félév: embertársunk iránli köteleess. ker. igazság. II. félév: Anyaszentegyház 5 parancs. Szentségek. Kézikönyv: A ker. kath. hitnek tanítása. III. rész. Budán 1834.
- V. oszt. het. 2 óra. Egyházi történelem. I. félév: Krisztus urunk születésétől kezdve. Nagy Konstantin első keresztény császár koráig. II. félév: Nagy Konstantin korától Luthernek az egyháztól elszakadásaig. Kézikönyv: Egyházi történelem a kath. Gymnas. felolvasására írta Grynacus Alajos. Pest 1853.

- VI. oszt. het. 2 óra. I. félév : Ker. igazság, Isten iránti köteless. II. félév : embertársunk iránti köteless. Kézikönyv : A ker. kath. Religio tudom. II. köt. Bud. 1844.
- VII. oszt. het. 2 óra. I. félév : természeti és kinyilatkoztatott Religio. II. Krisztus igaz Anyaszentegyháza. Kézik. A ker. kath. Relig. tudom. Szaniszló Ferencztől. I. köt. Buda 1845.
- VIII. oszt. het. 2 óra. I. félév : Isten, kegyelem, szentségek. II. félév : ker. erkölcsstan. Kézik. A ker. kath. Relig. tudom. II. köt. Szaniszló Ferencztől. Buda 1845.

2. Latin nyelv.

- I. oszt. het. 8 óra. I. félév : betűtan, előismc az igékről, fő- és melléknevek, névmások, igehatározók. II. félév : számnevek, előljárók, nevek nemei, Szepesi Imre Latin nyelvtana szerint. Olvasás, fordítás, írásb. dolgoz. Stobaeus jeles mondatainak elemzése.
- II. oszt. het. 8 óra. I. félév : igék. II. félév. folyt. ugyanazon munkának II. része szerint. Olv. ford. írásb. dol. Stobaeus jeles mondat. elemzése.
- III. oszt. het. 5 óra. I. félév : szóegyeztetés és szóvonzat. II. félév. foly. Olv. és magy. Corn. Nep. szerkesztés. Kézik. Latin Mondattan Szepesi Imrétől. Szókötetés. Pesten 1852. Cornelius Nepos Lips. 1848.
- IV. oszt. het. 5 óra. I. félév : igemódok. II. részesülők, állapotjegyzők, hanyatszók, és számértan. Olv. és magy. Jul. Caes. de bello gallico és Ovid. Libr. Trist. Szerkesztés. Kézik. Latin nyelvtan IV. foly. Sümeghi Páltól. — Latin szókötetési gyakorl. Ugyanattól II. füzet. — Jul. Caes. Comment. de bell. gall. Lips. 1848.
- V. oszt. het. 5 óra. I. félév : Tit. Liv. Libr. I. — II. félév : Livius folyt. Ovid. Metamorph. Szerk. Kézik. Titi Livii Patav. Histor. Brunae. 1842. Publ. Ovid. Nas. Vol. II. Brunae. 1849.
- VI. oszt. het. 5 óra. I. félév : Cicer. Orat. in Catil. Jul. Caes. de bello civ. Lib. III. Capit. 18. II. félév : Virg. Aeneis Lib. I. Georg. de agricult. et Apib. §. 4. Bucol. Eccl. 5-ta. Szerk. Kézik. Latin Irod. Szemelvények. Pest, 1852.
- VII. oszt. het. 4 óra. I. félév : Cic. Orat. pro Ligario. Virg. Aeneis L. II. II. félév : Cic. Orat. pro rege Dejotaro. Virg. Aen. Lib. III. Szerk. Kézik. M. T. Cic. Orat. Sel. Brunae 1849. Virg. opera Lips. 1841.
- VIII. oszt. het. 5 óra. I. félév : Tacit. Annal. L. II. — Horat. Libr. II. Od. 11. — II. félév : Tacit. folyt. Horat. Libr. I. Satyr. 4. 6. 9. Libr. I. epist. 1. 3. 6. Szerk. Kézik. Horat. Fl. Opera. Brunae. 1850. — Corn. Tacit. Opera. Lip. 1846.

3. Görög nyelv.

- III. oszt. het. 4 óra. I. félév : betűtan, némi ismert. az igének, névragoz. II. félév : fő- és melléknév, névmások, számnevek. Olvas. ford. elemzés. Szepesi Imre elemi hellen nyelvtanának I. része szerint. Buda 1852.
- IV. oszt. het. 4 óra. I. félév : előbbieik ismétlése; tiszta jellemű, össze nem vonható igék ragozása. II. félév : folyt. az igékről. Olvas. ford. elemzés. írásb. dolg. Kézik. Elemi hellen nyelvtan Szepesi Imrétől II. rész. Buda 1852.
- V. oszt. het. 4 óra. I. félév : igeitan. II. félév. folyt. Olv. ford. elem. írásb. dolg. Kézik. Elemi hellen nyelvtan Szepesi Imrétől II. rész. Buda 1852.
- VI. oszt. het. 4 óra. I. félév : igeitan. II. félév : folyt. Olv. ford. elem. írásb. dolg. Kézik. Elemi hellen nyelvtan Szepesi Imrétől. II. rész. Buda 1852.
- VII. oszt. het. 4 óra. I. félév. Tiszta jellemű össze nem vonható és összevont igék. Nem tiszta jelleműek, némák s folyékonyok. II. félév : a rendhagyó és $\mu\upsilon$ végzetű igék. Olvas. magyarázás, írásbeli dolgozatok. Kézik. Ugyanaz.
- VIII. oszt. het. 3 óra. I. félév : igeitan ismétl. II. félév : Mondattan. Olv. Magyaráz. írásb. dolg. Kézik. Elemi hellen nyelvtan Szepesi Imrétől. Buda 1852. Xenophontis expeditio Cyri. Lip. 1849.

4. Magyar nyelv.

- I. oszt. het. 3 óra. I. félév : betűtan , helyesírás , szónyomoz. névragozás. II. félév : fő- és melléknevek , névmások , számnevek. Olvasás , elemzés , írás , szavalás. Kézik. Magyar nyelvtan I. rész. Buda 1848. Magyar Olvasókönyv Trautwein Jánostól. Buda 1851.
- II. oszt. het. 3 óra. I. félév : ismétl. igetan. II. félév : igetan folyt. igehatár. kötszó, szóegyezt. szóvonzat. Olvas. eleméz. írás , szavalás , írásb. dolg. Kézik. Magyar nyelvtan. Buda 1848. Magyar Olvasókönyv Trautwein Jánostól. Buda 1851.
- III. oszt. het. 3 óra. I. félév : Mondattan. II. félév : folyt. Olv. eleméz. szavalás írásb. dolg. Kézik. Magyar Szókötés. Buda 1852. Magyar Olvasókönyv Trautwein Jánostól. Buda 1852.
- IV. oszt. het. 3 óra. I. félév : Irálytan. II. félév : tisztí iratok. szómértan. Olvasás , elem. szaval. szerkesztés. Kézik. Irálytan Zimmermann Jakabtól. Pest 1851. Magyar Olvasókönyv Trautwein Jánostól. Buda 1851.
- V. oszt. het. 2 óra. I. félév : Olvastatott és fejtegettetett Toldy Magyar Chrestomathiája. II. félév : folytattott. Szerkesztés , szavalás.
- VI. oszt. het. 3 óra. I. félév: magyar irod. tört. ókor. II. félév: középkor Olvas. magyar. szavalás, szerkesztés. Kézik. A magy. irod. tört. Toldy Fer. Pest 1852. Magy. Chrestomathia. Ugyanattól. Pest 1853.
- VII. oszt. het. 3 óra. I. félév : Magyar irod. tört. Ujabbkor. II. félév : folyt. Olvas. magyar szerkesztés , dolgoz. bírál. Kézik. A magyar irod. tört. Toldy Ferencztől. Pest 1852. Magyar Chrestomathia. Ugyanattól. Pest 1853.
- VIII. oszt. het. 3 óra. I. félév : Magy. irod. folyt. II. félév : befejeztetik. Olv. magyar. szerkesztés , dolgoz. bírál. Kézik. A magyar. irod. tört. Toldy Ferencztől. Pest 1853. Magyar Chrestomathia. Ugyanattól. Pest 1852. Szépészet elemei Purgstaller Józseftől. Pest 1852.

5. Német nyelv.

- I. oszt. het. 2 óra. I. félév : helyes olvasás és írás , nem , név- segéd és rendes igék ragozása fölvilágosítva példák és fordítások által II. félév. folyt. Olvas. írás. ford. Kézik. Német Gramm. Toepler Theophiltól. Pest 1849.
- II. oszt. het. 2 óra. I. félév : Az előbbieik ismétlése ; névmások , számnevek , szenvedő igék. II. félév : igék és egyéb beszédrészek. Olvasás. írás. elem. fordítás. Kézik. Német Gramm. Toeplertől. Pest. 1849. Lesebuch Mozarttól. I. Th. Wien 1850.
- III. oszt. het. 2 óra. I. félév : Az előbbieik olvasás közbeni ismétlése ; rendhagyó igék. II. félév : folyt. Olvas. elem. ford. írásb. dolg. Kézik. Ugyanazok.
- IV. oszt. het. 2 óra. I. félév : Mondattan. II. félév : folyt. Olvas. elem. ford. írásb. dolg. Kézik. Német Gramm. Toeplertől. Pest 1849. Lesebuch Mozarttól. II. Th. 1850.
- V. oszt. het. 2 óra. I. félév : Mondattan. II. félév : folyt. Olv. ford. elem. szavalás , írásb. dolg. Kézik. Ugyanazok.
- VI. oszt. het. 2 óra. I. félév : Olvastatott és fejtegettetett Mozart Lesebuch III. Th. II. félév : folyt. Ezekhez járultak az írásb. dolgoz.
- VII. oszt. het. 2 óra. Mind a két félévben olvastatott , fordítottatott s elemeztetett Mozart Lesebuch IV. Theil Írásbeli dolgozatok.
- VIII. oszt. het. 2 óra. Ugyanaz , mi a VII. osztályban.
A VII. és VIII. osztályból azok , kik a nyelvben jártasabbak , külön órákban , Mozart Lesebuch für Obergymn. I. Theil értelmezésével az irodalom történetébe bevezették. Szerkesztés.

6. Történelem és földrajz.

- I. oszt. het. 3 óra. I. félév: MÉR- természettani és politikai földrajz elemei. II. félév: folyt. Kézikönyv Földrajzi alapvonalak. ford. Windisch Alajos 1852.
- II. oszt. het. 3 óra. I. félév: Ó-kor. Ázsia, Afrika és Europa népei Macedonok történeteig, az ó világ földrajzával. II. félév: folyt. a Macedonok tört. és a Rómaiak. Időszerű földrajz. Kézikönyv Az ó, középkor és újkorbeli földrajz és történ. alaprajza. Pücz Vilm. után ford. Vincze Paulin. I. köt. Esztergom 1852.
- III. oszt. het. 3 óra. I. félév: középkori tört. a nyugati birod. megszűnésétől kezdve a keresztháborúkig. Időszerű földrajz. II. félév: a keresztháborúktól Amerika föltalálásaig különös tekintettel Magyarország történ. és földrajzára. Kézik. Az ó, közép és új korbeli földrajz és történ. Pücz Vilm. után, magyarítá Vincze Paulin. II. köt. Esztergom 1852.
- IV. oszt. het. 3 óra. I. félév: újabbkori tört. Amerika föltalálásától kezdve a Vestpháli békekötésig. II. félév: A vestph. békekötéstől kezdve a francia forradalomig. Időszerű földrajz. Ugyanazon Kézikönyv. III. része szerint.
- V. oszt. het. 3 óra. I. félév: Ázsia, Afrika népeinek ókori és a görögök története a perzsákkal viselt háborúkig. II. félév: Görögök a perzsa háborúktól kezdve, Macedonok és a Rómaiak hős koráig. Időszerű földrajz. Kézik. Schröck Ferencz.
- VI. oszt. het. 3 óra. I. félév: rómaiak tört. a nyugati birod. megdőléséig. II. félév: Középkori tört. habsburgi Rudolfig. Időszerű földrajz. Kézik. ugyanaz.
- VII. oszt. het. 3 óra. I. félév: A középkor története a keresztes háborúk bevégeztétől Amerika felfedezéséig. II. félév: Amerika felfedezésétől kezdve a spanyol örökösödési háborúig, mindenütt időszerű földrajzzal kapcsolatban. Kézik. Világtört. Bolla Márton, után ford. Schröck Ferencz. Pest 1849.
- VIII. oszt. het. 3 óra. I. félév: tört. a vestpháli békekötéstől kezdve a francia forradalomig. Időszerű földrajz. II. félév: Magyarország története. Kézik. Világtörténet. Bolla Márton után ford. Schröck Ferencz. Pest. 1849.

7. Mennyiségtan és bölcsészeti Előtan.

- I. oszt. het. 3 óra. I. félév: számtan. II. félév: számtan folyt. Mértani nézlettan. Kézik. Elemi számtan Barcs Ferencztől. Budán 1848. Nézetlan Koller Károltól. Pest 1852.
- II. oszt. het. 3 óra. I. félév: számtan: az előbbiek ismételése után viszonyok, arányok, hármasszabály. Mértan: az előbbiek ismételése után háromszög. II. félév: Számtan: társaság, kamatszámolás és mértékek. Mértan: a három- és sokszögek téreiről és átalakításairól. Ugyanazon kézikönyvek szerint.
- III. oszt. het. 3 óra. I. félév: számtan: a 4 közönséges algebrai művelet, törtek és hatványok. Mértan: Önmagokba visszatérő és vissza nem térő szabályos görbe vonalak, a kör s ennek részekre osztása. II. félév: Számtan: Gyökfejtés, csere és összevetés. Mértan: Egyenes vonalú ábrák a körben, kör körüli ábrák, ábrába és ábra körül irt körök, a kör területe, lapmértan. Kézikönyv: Számolástan Szabóky Adolftól. Pest 1851. Nézetlan Koller Károltól. Pest 1852.
- IV. oszt. het. 3 óra. I. félév: Számtan: arányok, mértékek, gyökvonás. Mértan: a sokszögek háromszögekre átalakítása, azok elosztása és a háromszög alakjának meghatározása. II. félév: Számtan: csere és összevetés, és egyenlet egy ismeretlennel. Mértan: a körzet és kör területének mérése: a síkok fekvése. Kézik. Számtan Barts Ferencztől. Buda 1847 és Nagy Károly.
- V. oszt. het. 4 óra. I. félév: Betűszámtan: számrendszer, összeadás, kivonás, szorzás és osztás; a 4 művelet algebrai kifejezésekkel, viszonyok, arányok. Mértan: lapmértan az alakok hasonlóságaig. II. félév: Betűszámtan: a mennyiségek tulajdonságai és osztékonytsága; törtek nemei. Mértan: lapmértan folyt. Kézik. Elemi mennyiségtan Korecz Lőrincztől. Pest 1852.

- VI. oszt. het. 3 óra. I. félév : Betűszámítás : hatványok, gyökök, egyenletek egy és több ismeretlennel. Mértan : tömörítan. II. félév : Betűszámítás : a hat alapművelet alkalmazása. Mértan : háromszög-mérés. Kézik. Ugyanaz.
- VII. oszt. het. 3 óra. I. félév : Betűszámítás. Másodfokú s határozatlan egyenletek, haladványok. Mértan : betűszámítás alkalmazása a mértanra. II. félév : Betűszámítás : összevétel, cseretán s Newton kéttagzata. Mértan : elemző mértan, kúpszeletek. Kézik. Ugyanaz.
- VIII. oszt. het. 2 óra. I. félév : Betűszámítás : Másodfokú s határozatlan egyenletek. II. félév : Newton kéttagzata. Mértan : kúpszeletek. Kézik. Ugyanaz.
- Bölcsészeti Előtan. het. 2 óra. I. félév : Tapasztalati lélektan. II. félév : Gondolkodástan. Kézikönyv. Bölcsészeti Propedeutica Purgstaller Józseftől. Bécs 1851.

S. Természettudományok.

- I. oszt. het. 2 óra. I. félév : Természettudomány. bevezetés emlős állatok. II. félév : Madarak, hüllők és halak. A természettudomány elemei Hanák Jánostól 1846.
- II. oszt. het. 2 óra. I. félév : Természettudomány : hüllők, halak, rovarok és férgek. II. félév : növényország. Ugyanazon könyv szerint.
- III. oszt. het. 3 óra. I. félév : Természettudomány : Ásványország. II. félév : Természettudományi testek közös sajátosságai vegy- és hévtan. Kézik. A természettudomány elemei Hanák Jánostól. Pest 1846. Természettudomány Lutter Ferdinándtól. Pest 1852.
- IV. oszt. het. 3 óra. I. félév : Természettudomány : Testek közös sajátosságai, vegytan, hang- és hévről. II. félév : a testek egyensúlya, mozgása, villanyosság, delejesség, csillagászat elemei. Kézik. Ugyanaz.
- V. oszt. het. 3 óra. I. félév : Természettudomány : állattan. II. félév : növény- és ásványtan. Kézik. Ásvány-, növény- és állattan, írta Mihálka Antal. Pest 1852.
- VI. oszt. het. 3 óra. I. félév : Természettudomány : testek közös sajátosságai, vegy- és hévtan. II. félév : villanyosság, delejesség, villany- és hévdelejesség, s delevillanyosság. Kézik. Természettudomány, írta Schirkuhuber Móríc. Pest. 1851.
- VII. oszt. het. 4. óra. I. félév : Természettudomány : merő, híg s terjedékeny testek nyug- és moztana, II. félév : hang- és láttan. Kézik. Ugyanaz.
- VIII. oszt. het. 3. óra. I. félév : Természettudomány : csillagászat és légtünattan. II. félév : Természettudományi földrajz, növények s állatok elterjedése a föld színén ; földisme. Kézik. Természettudományi Földrajz Schirkuhuber Mórícztől. Pest 1853. Természettudomány. Ugyanattól. 1853.

XI.

Vallási ügy.

A dél előtti rendes előadásokat $7\frac{1}{2}$ -kor sz. mise előzte meg; az ünnep- és vasárnapokon fél óráig tartott hitbéli oktatást pedig dél előtt 9 órakor sz. mise, delután 3 órakor vecsernye szokta követni.

A római katolikus növendékek a tanéven által ötször végezték a sz. gyónást, és ugyan annyiszor részesültek az oltári szentségben.

A helv. evang. n. egyes. gör. és Moses vallásuak a hittanban saját helybeli hittanáraik által oktattattak.

XII.

Fegyelmi ügy.

Azon törvény iránti tisztelet, melly az ifjuság szívében gondosan fölélesztve és folytonosan táplálva lön, az egyszerű megintés, magán vagy nyilván történt megdorgálás, térdelés és iskolabani marasztaláson kívül szükségtelessé tévé minden más nemét a tanodai fenytésnek.

XIII.

Tanodai segédszerek.

Az 185⁹/₁-dik tanévi febr. 26-kán ³⁹⁹⁶/₁₅₀ sz. alatt kelt Intézkedés által fölhatalmaztatott a gymnasiumi igazgatóság, hogy a tanpénzt a tanintézetnek czélszerű segédszerekkel ellátására fordíthassa. Minek következtében 185²/₃-dik tanév folytán is a műterem és könyvtár is több szerzeménnyel lön gazdagítva. Különösen: 1) magyar, német, latin és görög könyvekkel; 2) rovargyűjteménnyel; 3) ásványdarabokkal; 4) természetrajz és csillagászatra vonatkozó képekkel; 5) mennyiségtani eszközökkel; 6) a természettan fölvilágosítására használandó gépekkel; végre 7) szekrényekkel, mellyekben a szerzemények tartatnak.

XIV.

Kivonat az 185²/₃-dik tanév folytán érkezett Intézkedésekből.

1. Az oct. 12-kén 1414. szám alatt kelt Intézkedés a „Bevezetés a számolásban” ford. Mocnik után Szabóky Adolfól című munkát a gymnasiumi I. és II. osztály számára elfogadottnak nyilatkoztatja.
2. A sept. 23-kán 1403. sz. a. k. Intézkedés nyomán az algymnasiumi első osztályra nem eléggé képe-sített tanoncok kedvéért egy előkészítő osztály fölállítása ajánlatik.
3. Az octob. 6-kán 1454. sz. a. Intézkedés szerint Kriszta Gábor nagyobb lopás következtében minden tanintézetből kizáratik.
4. Az octob. 17-kén 1499. sz. a. Intézkedés által Kiepert H. helyrajzi és történelmi atlasza a gymnasiumi könyvtár számára ajánlatik.
5. Az octob. 8-kán 1491. sz. a. k. Intézkedésben Szvorényi József ó class. liter. és ékesszólástana, továbbá Ihász Gábor magyar nyelvtana ajánlatik.
6. Az octob. 19-kén 1380. sz. a. k. Int. Curtius G. görög nyelvtana elfogadatik.
7. Az octob. 13-kán 1506. sz. a. k. Int. Schenkel görög nyelvtana elfogadatik.
8. Az oct. 27-kén 1418. sz. k. Int. Ritter Mórictot minden tanintézetből kizáratnak jelenti.
9. Az octob. 9-kén 1465. sz. a. k. Int. a Bécsben készitendő tanárjelelekről nyujt értesítést.
10. Az octob. 12-kén 1502. sz. a. k. Int. Hammel Gusztávot minden tanintézetből kizáratnak nyilvánítja.
11. Az octob. 15-kén 1527. sz. a. k. Int. az érettségi vizsgára vállalkozó növendékekre nézve következők rendeltetnek: a) a másodizben megjelenők a löbbivel egyenlőn vizsgálatnak meg; b) az általánosan gyenge feleletet tanusítók éretteknek ne nyilvánítassanak; c) azok, kik a bölcsészetet még az előbbi mód szerint végezték, magántanulók gyanánt tekintessenek.
12. Az octob. 23-kán 1577. sz. a. k. Int. az otthoni föladatak kezelését szabályozza.
13. Az octob. 29-kén 1611. sz. a. k. Int. Molnár István minden tanintézetből kizáratik.
14. Az octob. 3-kán 1627. sz. a. k. Int. Fellöcher Anfangsgründe der Mineralogie című munkája ajánlatik.
15. A nov. 2-kán 1639. sz. a. k. Int. Marán János Ötjegyű Szorszárok című munkája ajánlatik.
16. Az octob. 31-kén 1650. sz. a. k. Int. Kiepert térképei ajánlatnak.
17. Az oct. 29-kén 1560. sz. a. k. Int. közöltetik az ösztöndijas növendékek névjegyzéke.
18. A nov. 12-kén 1681. sz. a. k. Intézkedés szerint ezentul az ösztöndíjérti folyamodványok a hozzájuk csatolt hivatalos értesítvényekkel együtt a tanintézeti igazgatók által terjesztessenek föl.
19. A nov. 30-kán 1805. sz. a. k. Int. a tanpénz kezelésének ügyében ad utmutatást.

20. A nov. 9-kén 1667. sz. a. k. Int. szerint az elfogadás végett fölterjesztett tankönyvekhez vélemény csatolandó.
21. A nov. 13-kán 1706. sz. a. k. Int. a tanoncok által gyakorlott ünnepélyes tisztelkedések tilalmzatnak.
22. A nov. 18-kán 1745. sz. a. k. Int. Hübner Otto statistikai táblái ajánltatnak.
23. A nov. 27-kén 1785. sz. a. k. Int. szerint a nyomtatásban újra megjelent tankönyvek megvizsgálás végett újra fölterjesztendők.
24. A dec. 4-kén 1823. sz. a. k. Int. Spoa Lázár és Spelta Ede minden tanintézetből kizáratnak.
25. A dec. 1-jén 1629. sz. a. k. Int. szerint Schmidt Adolf két munkája az austriai birodalomban elfogadható.
26. A dec. 8-kán 1857. sz. a. k. Int. Hercok Ignác és Kruczkovszky József a tanintézetekből kizáratnak.
27. A dec. 13-kán 1884. sz. a. k. Int. szerint az ösztöndijérti folyamodványok ezentúl csak a kihirdetendő csőd után terjesztessenek föl.
28. A dec. 18-kán 1918. sz. a. k. Int. Hartig gombaábrái ajánltatnak.
29. A dec. 24-kén 1934. sz. a. k. Int. a tankönyvek árulási módját szabályozza.
30. A jan. 5-kén 1940. sz. a. k. Int. az iskolai pénz kezelését rendezi.
31. A jan. 8-kán 22. sz. a. k. Int. a tanszékekre készülők vizsgájának módjáról szóló szabályok közöltetnek.
32. A jan. 13-kán 1917. sz. a. k. Int. Szabóky Adolf Nagel után készített mértana ajánltatik.
33. A jan. 18-kán 100. sz. a. k. Int. a hittani előadásokat szabályozza.
34. A jan. 18-kán 113. sz. a. k. Int. Hillardt mértani tábláira vonatkozik.
35. A nov. 9-kén 1680. sz. a. k. Int. a tanodai bizonyítványokban használandó kitételeknek jellemzőb-
bekké tételét tárgyalja.
36. A febr. 2-kán 101. sz. a. k. Int. a magántanulók megvizsgálási módját szabályozza.
37. A febr. 3-kán 169. sz. a. k. Int. szerint Bariga József minden tanintézetből kizáratik.
38. A febr. 5-kén 191. sz. a. k. Int. Pokorny Alajos Naturgeschichte des Pflanzenreiches című munkája ajánltatik.
39. A febr. 7-kén 202. sz. a. k. Int. szerint a jótékony vagy közhasznu célokra történő pénzgyűjtésnél a tanodákban minden erőtetés tiltatik.
40. A febr. 23-kán 275. sz. a. k. Int. által javallat kívántatik az 185²/₃ tanév végén tartandó érettségi vizsgák mimódoni kezeléséről.
41. A mart. 6-kán 338. sz. a. k. Int. az ifjuság miképeni nevelése tárgyalatik.
42. A mart. 8-kán 345. sz. a. k. Int. szerint Schöcker Antal tanári székétől elmozdítottanak nyilvánítatik.
43. A mart. 10-kén 344. sz. a. k. Int. Bellinger földrajzi alapvonalai elfogadtatnak.
44. A mart. 16-kán 446. sz. a. k. Int. szerint Mihálka Antal ásvány- és növénytana kézikönyvekül használtathatnak.
45. A mart. 16-kán 386. sz. a. k. Int. Breznik Jakab, varasdi tanoncz, minden tanintézetből kizáratik.
46. A mart. 18-kán 403. sz. a. k. Int. rendeltetik, hogy ezentúl a hésvétkori sz. gyakorlatoknál a tanári kar is jelen legyen.
47. A mart. 20-kán 411. sz. a. k. Int. Ellendt munkája helyett Putsche latin nyelvtana ajánltatik.
48. A mart. 30-kán 461. sz. a. k. Int. Menke Tivadar Orbis antiqui descriptio című munkáját ajánlja.
49. Az apr. 15-kén 895. sz. a. k. Int. a tiltott-alaku kalapok hordásának ügyét illeti.
50. Az apr. 14-kén 513. sz. a. k. Int. a Pozsonyban és Laibachban megürült tanári székekre vonatkozik.
51. Az apr. 20-kán 529. sz. a. k. Int. közli a tanpénzről föl mentett és föl nem mentett tanoncok névjegyzékét.

52. Az apr. 23-kán 545. sz. a. k. Int. az ugynevezett asztalmozgatási kísérletek tilalmaztatnak.
53. Az apr. 30-kán 582. sz. a. k. Int. szerint Visniewszky Valerián a tanintézetekből kizáratik.
54. A máj. 10-kén 605. sz. a. k. Int. Schirckhuber Móricz elméleti és tapasztalati természettana iskolai kézikönyvül elfogadtatik.
55. A junius 2-kán 820. sz. a. k. Int. által Teffenberg Adolf felhatalmaztatik, hogy a pesti nagy gymnasiumban angol nyelvtanárképen működhessek.
56. A jun. 28-kán 829. sz. a. k. Int. A magántanulók megvizsgálásánál kellő szigor ajánltatik.
57. A jun. 28-kán 830. sz. a. k. Int. a tantárgyak mimódoni kezelésére vonatkozik.
58. A jun. 28-kán 834. sz. a. k. Int. a görcki tanintézetben megürült tanári székekre csőd hirdettetik.
59. A jun. 30-kán 654. sz. a. k. Int. szerint Paweszka Pál minden tanintézetekből kizárandó.
60. A jun. 30-kán 768. sz. a. k. Int. értelménél fogva Chwoyka Fer. a tanintézetekből kizárandó.
61. A jun. 30-kán 730. sz. a. k. Int. szerint Falkovszky Melchior, Gorecky Valerian, Laskovszky Jó-zsef minden tanintézetből kizáratnak.
62. A jun. 29-kén 764. sz. a. k. Int. Koller Márton Mértani nézlettanát a gymnas. III. és IV. osztály számára elfogadottnak jelenti.
63. A jun. 30-kán 787. sz. a. k. Int. a gymnas. első osztályhoz csatolt előkészítő osztály növendékeinek bizonyítványait szabályozza.
64. A jun. 29-kén 828. sz. a. k. Int. Strehl János Aufgaben zur Berechnung der Flächen und geom. Körper segédkönyvül ajánltatik.
65. A jul. 3-kán 677. sz. a. k. Int. szerint a rom. kath. növendékeknek tiltatik a protestans iskolákbai járás.
66. A jul. 6-kán. 910. sz. a. k. Int. nyomán az írásbeli érettségi vizsgák julius második felében, a szóbeliek pedig septemb. 22. 23. és 24-kén tartandók.

